

МІЖНАРОДНА ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 323.02

І. Ю. ВІЛЬЧИНСЬКА

ПРАВОВІ І ПОЛІТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ У СВІТЛІ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Аналізуються основні правові та політичні заходи керівництва країн Вишеградської четвірки, викликані міграційною кризою в Європейському Союзі. Найбільша увага приділяється проблемам розподілу квот на прийом біженців у країнах ЄС (зокрема необхідності легалізації, працевлаштування мігрантів тощо), важливості посилення заходів спільного захисту зовнішніх європейських кордонів (зокрема збереження Шенгенської зони), в тому числі за рахунок концентрації поліцейських і військових підрозділів, створення єдиної системи безпеки.

Ключові слова: міграція, біженці, Європейський Союз, Вишеградська четвірка, квоти, безпека.

Вильчинская И. Ю. Правовые и политические инициативы стран Вышеградской четверки в свете миграционного кризиса в Европейском Союзе

Анализируются основные правовые и политические меры руководства стран Вышеградской четверки, вызванные миграционным кризисом в Евро-

© ВІЛЬЧИНСЬКА Ірина Юріївна – доктор політичних наук, професор, професор кафедри правознавства Київського національного університету культури і мистецтв

пейском Союзе. Наибольшее внимание уделяется проблемам распределения квот на прием беженцев в странах ЕС (в частности необходимости легализации, трудоустройства мигрантов и т.п.), важности усиления мер совместной защиты внешних европейских границ (в частности сохранения Шенгенской зоны), в том числе за счет концентрации полицейских и военных подразделений, создания единой системы безопасности.

Ключевые слова: миграция, беженцы, Европейский Союз, Вишеградская четверка, квоты, безопасность.

Vilchinska Iryna. The legal and political initiatives of the states of the Visegrad four in the context of the migration crisis in the European Union

The main legal and political measures of the Visegrad Four leaders, caused by the migration crisis in the European Union are analysed in the article. The author pays attention to the problems of distribution of the quotas for refugees in many states of the EU (the necessity of their legalization and employment etc.), the importance of the reinforcement of the EU common external borders (saving of the borders of the Schengen area) by the creation of the single security system and the concentration of the police and military subunits.

Keywords: migration, refugees, the European Union, the Visegrad Four, quotas, security.

У середині вересня 2016 р. відбувся неформальний саміт 27 країн – членів Європейського Союзу. «Господинею» саміту цього разу стала Братислава – столиця Словаччини – країни, яка разом із Польщею, Чехією, Угорщиною входить до групи країн, відомих як Вишеградська четвірка.

Такий вибір місця зустрічі співпав із найважливішими проблемними питаннями, більшість з яких сьогодні особливо актуальна для країн Східної та Центральної Європи. Йдеться насамперед про міграційну кризу в Європі, позаяк саме ці країни можна вважати своєрідним форпостом, який першим відчував і відчуває на собі негативний вплив, пов'язаний з неконтрольованим потоком мігрантів, спровокованим довготривалими війнами у країнах Африки і Близького Сходу.

Особливо міграційні процеси загострилися у 2015 р. у зв'язку з активізацією військових дій у Сирії. Отже, дослідження проблем міграції і відповідних законодавчих та політичних ініціатив у європейських країнах, зокрема членах Вишеградської групи, потребує додаткової уваги як науковців, так і практиків, що й актуалізує вибір теми нашої розвідки.

Міграційні проблеми – не нова тема для аналізу в різних сферах наукового дискурсу, оскільки переміщення людей торкається широкого кола аспектів суспільного побутування: економічних, соціальних, політичних, адміністративних і под., що, в свою чергу, вимагає відповідних державно-правових заходів регулювання. Тому проблемами міграції завжди цікавилися правознавці, політологи, соціологи, демографи, економісти, зокрема українські дослідники: В. Новік, Ю. Римаренко, О. Малиновська, С. Чехович, О. Топчів, В. Трощинський, М. Шульга, І. Лапшина, С. Писаренко, О. Позняк та ін.

Не вдаючись до аналізу соціально-економічних, політичних та інших чинників, які впливають на переміщення людей між країни, звернемо увагу на останні події і зміни у політико-правовому полі країн Вишеградської четвірки, пов'язані з реакцією на міграційні виклики та регулюванням відповідних проблем, що й визначає мету нашого дослідження.

Відтак, серед основних питань, які порушувалися на саміті країн ЄС у вересні 2016 р. у Братиславі – міграційна криза і безпека у Європі. Прем'єр-міністри країн Вишеградської групи наголосили на необхідності посилити захист зовнішніх кордонів, розширювати обмін будь-якою інформацією, особливо відомостями у сфері безпеки, на необхідності співпраці з третіми державами, зокрема такими, як Туреччина. Глави урядів також висловили готовність до більш активної діяльності Вишеградської четвірки у випадку ескалації міграційної кризи, зокрема її поширення у Болгарії. «Міграційна політика повинна спиратися на принцип гнучкої солідарності»¹, – йдеться у спільній заяві.

Варто коротко зупинитися на подіях, які передували нещодавній зустрічі. Так, ще на екстреному саміті 23 квітня 2015 р. голова Єврокомісії Ж.-К. Юнкер запропонував дві ідеї для вирішення міграційних проблем: 1) державам ЄС взяти на себе відповідальність за розселення мігрантів залежно від площі, величини ВВП, кількості населення, рівня безробіття у країнах; 2) знайти шляхи легалізації мігрантів перш ніж вони вирішать стати "нелегалами", зокрема спростити одержання дозволів на роботу в тих країнах, в яких відчувається нестача робочих рук. Водночас ще 13 травня було оприлюднено документ "Європейський порядок денний

щодо міграції", відповідно до якого обов'язкових квот не передбачалося, оскільки, наприклад, Великобританія, Данія та Ірландія вже відстояли право не приймати мігрантів з інших країн ЄС. При цьому станом на 2014 р. більшість із 600 тис. мігрантів, які очікують легалізації, хотіли б отримати право на проживання в Німеччині і Швеції, а Франція прийняла велику кількість біженців із Сирії. За новим пілотним проектом, ЄС мав намір відповідно до квот у найближчі два роки розселити у країнах - членах ЄС 20 тис. мігрантів із таборів біженців за межами ЄС, витративши на їхню адаптацію 50 млн євро. За розрахунками Єврокомісії, найбільше біженців прийме Німеччина — 18,4%, Франція (14,2%), Італія (11,8%), Іспанія (9%), Швеція (3%)².

Згодом, у вересні 2015 р., Канцлер ФРН А. Меркель та президент Франції Ф. Олланд узгодили спільну пропозицію щодо квот розподілу біженців (120 тис. між країнами Євросоюзу), заклавши країни спільно вирішити міграційну проблему.

Однак категорично проти такого розвитку подій виступили країни Східної і Центральної Європи. Так, 4 вересня 2015 р. керівники урядів на саміті "Вишеградської четвірки" у Празі відмовилися прийняти принцип квоти. У результаті такої позиції міністри внутрішніх справ країн - членів ЄС на екстреній зустрічі в Брюсселі 14 вересня 2015 р. так і не змогли узгодити квоти прийому біженців.

Така позиція країн Вишеградської групи фактично не викликає нерозуміння. Так, найбільш неочікуваний негативний результат від напливу біженців відчула на собі Угорщина, яка стала чи не першою країною ЄС на шляху міграційних потоків. У серпні 2015 р. до країни вже прибуло понад 50 тис. біженців переважно з Іраку, Афганістану та Сирії. Основна мета переселенців – через Угорщину проникнути і закріпитися в розвинених країнах Західної Європи, зокрема Австрії і Німеччині. Утім, не витримуючи такого значного потоку «транзитних» мігрантів, що призвело, зокрема, до сутичок з місцевими націоналістичними групами у містечку Рюске, вже 14 вересня 2015 р. Угорщина була змушена закрити окремі ділянки кордону з Сербією, а 18 вересня оголосила надзвичайний стан у шести районах країни поблизу сербського кордону - на західних і південних рубежах.

16 вересня Угорщина почала приготування до будівництва 70-кілометрової стіни на кордоні з Румунією. 24 вересня угорське керівництво ініціювало зведення огорожі на кордоні зі Словенією, а вночі з 17 на 18 жовтня закрило кордон із Хорватією, на якому теж почало зводити загороджувальний паркан.

Чехія та Словаччина на початку вересня погодилися відкрити для біженців «транзитний» шлях із Угорщини до Німеччини, але за умови, що Німеччина сама домовиться із Угорщиною. 28 жовтня в Чехії почалися мітинги протестів проти мігрантів.

Одночасно (вже у вересні 2015 р.) уряд Угорщини вніс зміни до міграційного законодавства, відповідно до якого з 15 вересня 2015 р. почали діяти нові правила для біженців. Крім того, було посилено покарання за незаконний перетин кордону: віднині це вважатиметься кримінальним злочином і передбачатиме ув'язнення на термін до 3 років - навіть у разі пошкодження прикордонного паркану або спроби його перелізти. Також відповідно до нових правил уряд матиме право депортувати біженців до Сербії.

21 вересня 2015 р. парламент Угорщини прийняв закон, який дозволяє уряду розгорнути армію на кордонах, спрямувавши для їх захисту сотні військових і поліцейських. Закон підтримав 151 депутат: переважно представники правлячої партії "Фідеш" та націоналісти з партії "Йоббік". 12 парламентарів утрималося, а 27 висловилося проти. Отже, таку ініціативу підтримала не просто більшість, а найбільш впливові політичні сили в угорському політикумі. Це фактично означає, що зміни в закон передбачають використання збройних сил, яким водночас дозволено використовувати спеціальні засоби - гумові кулі, піротехнічні пристрої, гранати зі сльозогінним газом. Крім того, Міністерство оборони Угорщини оголосило про часткову мобілізацію на добровільній основі резервістів збройних сил.

13 червня 2016 р. парламент Угорщини проголосував за прискорення розгляду справ мігрантів, які нелегально перетинають кордон. Утім, 5 липня 2016 р. набуло чинності рішення угорського уряду про можливість без судового рішення відправляти нелегалів назад до Хорватії або Чорногорії. Такому розвитку подій передувало рішення Європейського Суду, який 7 червня 2016 р. постановив, що нелегальний перетин кордонів всередині шенгену для

мігрантів з-поза ЄС не може бути підставою для їхнього затримання - вони мають бути повернуті до країни прибуття...

Не залишилася осторонь і Словаччина. У 2015 р. республіка фактично взяла на себе охорону шенгенських кордонів в Угорщині і Словенії. Водночас, згідно з квотами, Словаччина повинна була б прийняти 802 біженця, однак попередила, що вона буда не в змозі зупинити тих мігрантів, які вирішать «перебиратися» у більш розвинені країни Європейського Союзу, позаяк, наприклад, у 2014 р. країна отримала лише 154 клопотання про надання притулку.

Уже на початку грудня 2015 р. Словаччина подала позов до Європейського Суду в Люксембурзі з вимогою скасувати рішення Євросоюзу про розподіл між країнами-членами ЄС 120 тис. нелегальних мігрантів. "Я вважаю ці квоти абсурдними і технічно нереалізованим. Наші слова підтвердились, квоти зазнали фіаско"³, - заявив прем'єр-міністр Словаччини Р. Фіцо.

Після новорічних подій 2015-2016 р. у Кельні (Німеччина) керівник уряду Словаччини озвучив ще категоричнішу позицію: країна і надалі виступатиме проти обов'язкових квот щодо розподілу біженців між країнами ЄС. Однак Р. Фіцо запропонував свої ініціативи - звернувся до голови Європейської Ради Д. Туска і голови Європейської Комісії Ж.-К. Юнкера із заявою про необхідність прискорення створення підрозділів європейської прикордонної і берегової охорони. При цьому республіка, наголосив Р. Фіцо, активно підтримує ініціативи ЄС зі створення спільної системи охорони, виходячи з розмірів бюджету, численності населення і розмірів країни. Так, уже 1 січня 2016 р. у країні було сформовано спеціальний поліцейський підрозділ «Град» для охорони зовнішніх кордонів Шенгенської зони, зокрема з боку Македонії. На думку Р. Фіцо, такі дії дадуть можливість зупинити потік нелегальних мігрантів, кількість яких у 2016 р. може сягнути трьох млн людей⁴.

24 травня 2016 р. голова МЗС Словаччини М. Лайчак заявив, що основне завдання, яке планує виконати Словаччина під час свого головування у Євросоюзі – проблеми міграції і захисту зовнішніх кордонів ЄС. При цьому, можливо, країна перегляне своє відношення до розподілу біженців, однак наполягатиме на прийомі лише висококваліфікованих мігрантів.

Відповідно до плану ротації 1 липня 2016 р. функція головування в Раді Європейського Союзу перейшла до Словаччини. Серед першочергових завдань Словаччина одразу наголосила на питаннях міграції: захист зовнішніх кордонів ЄС, збереження цілісності Шенгенського простору, посилення боротьби з нелегалами, створення «розумних кордонів» із використанням нових технологій у прикордонному контролі⁵.

Ініціативу Р. Фіцо щодо захисту кордонів ЄС підтримав і прем'єр-міністр Чехії Б. Сobotка.

Ще на початку кризи, у середині вересня 2015 р., Міністр внутрішніх справ Чехії М. Хованец наголосив, що, можливо, будуть потрібні подальші більш радикальні заходи через наплив біженців у країну, що змусить Чехію посилити прикордонний контроль слідом за Німеччиною та Австрією, позаяк після тимчасового припинення залізничного сполучення між цими країнами потік мігрантів може попрямувати в Німеччину «обхідним шляхом» - через Чехію.

Крім того, 21 жовтня 2015 р. Б. Сobotка повідомив про спрощення для українців процедури працевлаштування у країні, оскільки вважає за необхідне запрошувати іноземних спеціалістів - насамперед із близьких у культурному відношенні країн. Вже у листопаді 2015 р. уряд Чехії погодився прийняти 500 технічних фахівців з України, спростивши для них процедуру отримання довгострокових робочих віз.

Ще більш категоричну позицію щодо мігрантів, особливо мусульман, висловив наприкінці листопада 2015 р. президент Чехії М. Земан, заявивши, що міграційна криза в Європі - це добре сплановане і гарно проплачене вторгнення, основне завдання якого - зруйнувати європейські структури. Це, на його думку, загроза, яку можна порівняти тільки з нацистською окупацією. М. Земан також назвав молодих мусульманських мігрантів боягузами, оскільки вони «повинні взяти в руки зброю і боротися за свою країну, а не бігти»⁶.

Наприкінці серпня 2016 р. прем'єр Чехії Б. Сobotка офіційно запросив канцлера Німеччини А. Меркель на зустріч у Прагу, зокрема для обговорення міграційних проблем, можливо, пов'язаних із терористичними нападами в центрі Європи. Чеський уряд,

наголосив він, як і раніше, виступає проти примусового розподілу нелегальних біженців у країнах ЄС. Особливо непримиренну позицію керівництво Чехії демонструє щодо біженців-мусульман, виступаючи проти формування у Чехії сильної мусульманської громади. Серед найбільш резонансних ініціатив чеського уряду - заява про необхідність створення спільної армії Євросоюзу, яка, крім іншого, відповідала б за охорону зовнішніх кордонів ЄС⁷.

Найбільш цікавою, на нашу думку, уявляється реакція на міграційну кризу нашої найближчої країни-сусіда – Польщі. Прикметно, що незадовго до розвитку подій 2015 р. керівництво Польщі пом'якшило міграційне законодавство. 1 травня 2014 р. вступив у силу новий Закон «Про іноземців». Ним спрощувалася процедура отримання тимчасової і постійної посвідки на проживання, скорочувався кінцевий термін подання документів з 45 до 1 дня до закінчення строку дії візи, посвідки на проживання тощо.

Також Польща спростила процедуру легалізації жертв торгівлі людьми, тимчасового проживання іноземців, перебування яких погоджується з дотриманням права на сімейне життя та правами дитини (відповідно до Конвенції про захист прав людини і основних свобод та Конвенції про права дитини)⁸.

Утім, з розгортанням міграційної кризи в Європі, вже наприкінці серпня 2015 р., президент Польщі А. Дуда заявив, що його країна не готова приймати нових мігрантів з Близького Сходу і Північної Африки, оскільки повинна насамперед надати допомогу біженцям з України⁹.

Вже 13 квітні 2016 р. Сейм прийняв поправки до Закону «Про захист біженців». Ними передбачається більше часу на перевірку мігрантів у питанні їх можливої загрози безпеці країни. Показово, що за них проголосувало 429 депутатів – ніхто не утримався, ніхто не висловився проти. 31 травня ці зміни підписав президент Польщі.

22 квітня 2016 р. керівництво країни відмовилося від обох варіантів розміщення біженців, запропонованих Європейською Комісією. Міністр внутрішніх справ Польщі М. Блашак заявив: «Позиція Польщі однозначна - ми проти і першої, і другої версії, оскільки вони обидві представляють собою постійний механізм щодо перерозподілу біженців, а саме цей механізм є фактором, що

збільшує потік міграції ... ще кілька держав ЄС дотримуються тієї ж позиції, що і Польща»¹⁰.

Водночас на початку квітня 2016 р. урядова партія «Право і справедливість» ініціювала і підтримала спрощення отримання громадянства власникам «карт поляка». Відповідно до нововведення, її власники, які перебралися до Польщі, вже через рік (а не через три, як раніше) зможуть подати заяву на громадянство¹¹. Зміни передбачають й інші «заохочувальні» моменти.

Отже, можна зробити висновок, що країни Вишеградської четвірки демонструють своєрідну єдність у питаннях вирішення міграційної кризи в Європі. Насамперед це стосується майже безальтернативної позиції щодо примусового розподілу квот на прийом нелегальних мігрантів, необхідності концентрації поліцейських і військових підрозділів для спільного захисту зовнішніх кордонів ЄС. Найбільш категоричною є позиція Словаччини і Угорщини, які навіть виступають за захист своїх позицій у Європейському Суді. Звичайно, під тиском європейських структур вони змушені йти на певні поступки, тому на сьогодні всі зазначені ініціативи не є вичерпаними. Водночас Польща і Чехія спрямовують свої зусилля на спрощення процедури прийняття біженців з країн, близьких у ментальному і культурному відношенні, зокрема з України. Аналіз можливих прихованих мотивів ініціатив урядів Польщі та Чехії, а також перспектив і наслідків їх реалізації для України - тема перспективного ґрунтового дослідження в політико-правовому полі.

1. *Вишеградська* група висловила спільну позицію щодо майбутнього ЄС. URL: <http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/271256>. **2.** *Коваль О.* Європу накриває вал нелегальної міграції. URL: <http://gazeta.dt.ua/international/yevropu-nakrivaye-val-nelegalnoyi-migraciyi-html>. **3.** *Словакия* подала в Європейський суд изза квот на беженцев. URL: **4.** *Словакия* призвала провести екстренний самміт ЕС в связи с нападениями в Кельне. URL: http://ipress.ua/ru/news/slovakyya_pryzvala_provesty_ekstrenniy_sammyt_es_v_svyazy_s_napadeniyuyamy_v_kelne. **5.** *Председательство* в Совете Евросоюза перешло к Словакии. URL: <http://interfax.com.ua/news/political/353740.html>. **6.** *Президент* Чехии назвал миграционный кризис хорошо спланированным вторжением. URL: <https://lenta.ru/news/2015/11/29/vtorgienie>. **7.** *Президент* Чехии хочет обсудить с Меркель миграционный кризис и Brexit. URL: <https://ria.ru/world/20160825/1475211647.html>. **8.** *Рада* Міністрів Польщі прийняла Проект нового

закону про іноземців. URL: <http://ostarbeiter.vn.ua/proekt-pro-inozemtsiv.html>. **9.** *Польша* пошла вразрез с миграционной политикой ЕС в угоду украинцам. URL: <http://nv.ua/world/geopolitics/polsha-poshla-vrazrez-s-migratsionnoj-politikoj-es-v-ugodu-ukraintsam-65934.html>. **10.** *МВД* Польши: Мы против реформ ЕК в политике по предоставлению убежища. URL: <http://www.radiopolsha.pl/6/136/Artykul/249785>. **11.** *Польша* упрощает получение гражданства для владельцев карты поляка Польша упрощает получение гражданства для владельцев карты поляка. URL: <http://euroua.com/europe/eu/7097-polsha-uproshchaet-poluchenie-grazhdanstva-dlya-vladeltsev-karty-polyaka>.

Vilchinska Iryna. The legal and political initiatives of the states of the Visegrad four in the context of the migration crisis in the European Union

The main legal and political measures of the Visegrad Four leaders, caused by the migration crisis in the European Union are analysed in the article. The author pays attention to the problems of distribution of the quotas for refugees in many states of the EU (the necessity of their legalization and employment etc.), the importance of the reinforcement of the EU common external borders (saving of the borders of the Schengen area) by the creation of the single security system and the concentration of the police and military subunits.

The migration processes in Europe, caused by the long-term wars in the states of Africa and the Middle East, worsened in 2015 as results of the intensification of military action in Syria. The most negative impact of migration we can see in Central and Eastern Europe, including members of the Visegrad Four. At the EU summit, in September 2016 in Bratislava the prime ministers of the Visegrad Group countries stressed the need to facilitate the protection of the external borders and the exchange of security information. He also underlined the need for cooperation with the countries of the third world.

Today, one of the most important issues is the distribution of the quotas for the admission of illegal immigrants in the EU. On September 4, 2015 in Prague the heads of Visegrad Four "governments refused to accept the principle of quotas.

Hungary became the first base for the migrations in the EU. In 14 September 2015 the country has to close the borders with Serbia. On 18 September it announced a state of emergency in its six regions. In September Hungary began the preparations for the construction of the wall on the border with Romania and Slovenia. At night from 17 to 18 October Hungary closed the border with Croatia, which also began to build the different barrage fences. The Government of Hungary has introduced changes to immigration laws. According to them the new rules for refugees go in power since 15 September 2015. On 21 September, 2015 the Hungarian parliament allowed the government to deploy the army at the borders. But in June 2016 the Parliament voted to speed up the procedure of cases of migrants who illegally had crossed the border. In July 2016 the decision of the Hungarian government on the possibility without any court order to send illegal immigrants back to Croatia or Montenegro came into force.

In 2015 Slovakia actually took over the protection of Schengen borders in Hungary and Slovenia. At the beginning of December 2015 Slovakia filed a lawsuit in the

European Court for rescission of the decision on allocation between Member States of the 120 thousand illegal immigrants. Robert Fico applied for the need to accelerate the establishment of the European Border and Coast Guard. In January 1, 2016 the country had formed a special police group "Grad" for the protection of the external borders of the Schengen area. In May 2016 the Foreign Minister of Slovakia M. Lajcak said that the country would reconsider its relations to the distribution of the refugees but it would insist on taking only well-skilled workers.

Robert Fico's initiative on protecting EU borders and the creation of a common EU army was supported by the Prime Minister of the Czech republic, B. Sobotka. In October 2015, he reported on simplifying procedures for Ukrainian employment in the country because it is considered necessary to invite foreign experts - primarily from relatives in culturally countries. The Czech government opposed the forced distribution of illegal refugees in the EU.

At the end of August 2015, the President of Poland, A. Duda said his country was ready to accept new immigrants from the Middle East and North Africa. In April 2016, Seimas adopted amendments to the Law "On protection of refugees." They expected to check the migrants the question of a possible threat to national security. The leadership refused both refugee accommodation options, offered by the European Commission. However, in April 2016 the political party "Law and Justice" supported the simplification of the citizenship holders "Polish Card".

Thus, the Visegrad countries show the unity in resolving the issues of migration crisis in Europe. Slovakia and Hungary have the most categorical position. Poland and the Czech Republic aim at simplifying the procedure for acceptance of refugees from countries, closed to the mental and cultural terms, including Ukraine.

Key words: migration, refugees, the European Union, the Visegrad Four, quotas, security.

УДК 32.001(470+571)

В. В. ПЕТРОВ

ВОЄННО-ПОЛІТИЧНА ДОКТРИНА ВОЛОДИМИРА ПУТІНА ЯК «ПРАГМАТИЧНА» СПРОБА ВІДНОВЛЕННЯ ВЕЛИКОДЕРЖАВНОЇ РОСІЇ: ЗАГРОЗИ Й ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА ЗАХІДНОГО СВІТУ

Остання наразі українська модернізаційна проєвропейська Революція на Майдані додатково акселерувала радикальний кремлівський зсув, який характеризується зміною, починаючи від 2008 року, модернізаційного тренду на

© Петров Валентин Володимирович – кандидат політичних наук, доцент кафедри Національної академії Служби безпеки України